

Projednávání evropských záležitostí Parlamentem po vstupu České republiky do Evropské unie

MAGDALÉNA ZRALÁ, ŠTĚPÁN PECHÁČEK*

Abstract: The Parliamentary scrutinising of European matters after accession to the European Union

The main aim of this article is to foreshadow the possible process of scrutinising European matters in the Czech Parliament after accession to the European Union. As the most important part of this process the authors discover the creation of proper internal parliamentary structures needed for effective parliamentary control over governmental action on European level.

At the first part of this article, the authors recount the recent steps done in this field, i.e. establishing of the European Integration Committees in both chambers of the Parliament, and the so called European Amendment to the Czech Constitution that seem to be the basic preconditions for future development. The authors anticipate that the competences of the chambers will be to a great extent delegated to the committees.

Pursuant to this fact, the authors describe, at the second part of the article, the structure and competences of the European committees in the EU Member States and they focus mainly on bicameral parliamentary systems that seems to be instructive for the Czech Republic. The second followed problem is the possibility of a committee to give an obligatory statement which could fix the action of particular minister in the Council. Finally, the authors analyse the models possible in the Czech political and constitutional reality.

Keywords: Austria, Committee, Committee powers, Chamber of Deputies, Euroamendment of the Czech Constitution, European matters scrutinising, European Integration, France, Government, Italy, Ireland, Parliament of the Czech Republic, Senate, Spain, United Kingdom

1. Dosavadní vývoj

Česká republika podala v roce 1996 oficiální žádost o přistoupení k Evropské unii. Již o rok dříve vstoupila v platnost Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé¹. Česká republika se v ní zavázala mj. k rozsáhlé harmonizaci svého právního řádu s právem ES/EU.

Do tohoto období spadá počátek vytváření institucionálního zázemí nejenom pro samotný proces harmonizace, ale i pro budoucí projednávání evropských záležitostí. Parlament České republiky je jako zákonodárný sbor přirozeně zapojen do procesu harmonizace českého právního řádu s právem ES/EU. Podobně jako v ostatních členských i kandidátských zemích vznikly

* Autoři pracují v Parlamentním institutu Kanceláře Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, Vinohradská 1, 110 00 Praha 1, e-mail pechacek@psp.cz, zrala@psp.cz

v obou komorách Parlamentu v roce 1998 specializované výbory zabývající se evropskými záležitostmi². V Poslanecké sněmovně vznikl Výbor pro evropskou integraci na základě usnesení Poslanecké sněmovny č. 16 ze 2. schůze 22. července 1998, v Senátu vznikl Výbor pro evropskou integraci na základě usnesení Senátu z 1. schůze dne 16. prosince 1998. Činnost obou výborů postupně vykrystalizovala do tří základních oblastí:

- Kontrola kompatibility návrhů zákonů z pohledu slučitelnosti s právem ES/EU
- Kontrola vlády v procesu předvstupního vyjednávání a kontrola komunikační strategie Ministerstva zahraničních věcí před vstupem do EU
- Jednání s partnerskými výbory parlamentů členských a přidružených zemí, jednání s Evropským parlamentem a ostatními institucemi EU.

S ohledem na skutečnost, že vláda je zodpovědná Poslanecké sněmovně a také síla Poslanecké sněmovny je při schvalování zákonů větší, sehrává sněmovní výbor v procesu projednávání evropských záležitostí důležitější roli. Jeho pozice je ještě posílena existencí procedury předběžných konzultací³. Na základě této procedury jsou ministerstva povinna konzultovat návrhy zákonů týkající se práva ES/EU s evropským výborem sněmovny před jejich předložení na jednání vlády. O výsledku konzultace je pořízen písemný záznam, ve kterém je obsaženo stanovisko výboru. Bez tohoto stanoviska nemůže být návrh zákona vládě předložen, pokud se výbor sám konzultace nevzdá nebo pokud předseda vlády nestanoví jinak.

Výše popsaná procedura souvisí v oblasti projednávání evropské legislativy se zněním § 90 zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, který umožňuje schválení návrhu zákona pouze v jednom čtení. Toto ustanovení jednacího řádu se nevztahuje explicitně pouze na projednávání evropské legislativy (ačkoli to byl hlavní důvod přijetí této procedury), je vztaženo na všechny návrhy, které nemají kontroverzní charakter⁴.

Evropský výbor Senátu není do procesu předběžných konzultací zapojen, jeho úloha se tak v oblasti harmonizace soustředí především na kontrolu předlohou zákonů schválených Poslaneckou sněmovnou. V období let 1998–2000 platilo, že senátní výbor si pro tuto činnost vybíral návrhy zákonů shodné s návrhy, které projednával evropský výbor Sněmovny. Od roku 2000 si senátní výbor počíná „autonomněji“. Na jednu stranu tak dochází k tomu, že z pohledu evropského práva je celkově sledován větší počet návrhů zákonů. Na druhou stranu je ale kontrola z pohledu slučitelnosti u některých návrhů zákonů ukončena již ve Sněmovně, u některých naopak probíhá pouze v Senátu. Oproti období do roku 2000 se tak Parlament jako celek vzdal vůči vládě ucelené kontroly slučitelnosti v celém legislativním procesu.

Styl práce evropských výborů v obou komorách Parlamentu se po roce 2000 začal odlišovat – senátní výbor se méně zaměřuje na kontrolu legislativy a více se věnuje obecně politickým tématům: uspořádal první veřejné slyšení o českém pohledu na evropskou integraci⁵, pod jeho záštitou začal pracovat Podvýbor pro mezivládní konferenci 2004, jehož členové se nerekutují pouze z členů výboru, ale je zde širší politické zastoupení, včetně předsedy Senátu. Tento výbor tak začíná sehrávat roli zprostředkovatele a informačního zdroje o evropských záležitostech pro celý Senát.

Jako prospěšná se existence dvou evropských výborů ukázala s ohledem na proces harmonizace českého právního řádu s právem ES/EU. Neuralgickým bodem se však jeví neschopnost výborů produkovat jednotná stanoviska Parlamentu v obecně politických otázkách evropské integrace.

Dne 11. dubna 2002 přijal Výbor pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny usnesení č. 218 „k roli výboru pro evropskou integraci v souvislosti se vstupem ČR do EU“, ve kterém se vyjadřuje k budoucímu postavení evropského výboru v PS. Na prvním místě doporučuje zdánlivě formální změnu názvu výboru na Výbor pro záležitosti Evropské unie. Jde o reflexi skutečnosti, že po vstupu ČR do EU se záležitosti EU stanou ve svých důsledcích vnitropolitickou záležitostí.

Daleko podstatnější je konstatování, že je třeba včas iniciovat změnu jednacího řádu PS tak, aby odpovídal tzv. euronovele Ústavy ČR⁶. Podle názoru VEI by novela jednacího řádu měla upravit:

- Proceduru přijímání „vyjádření“ k záležitostem a připravovaným rozhodnutím EU ve výboru pro záležitosti EU
- Proceduru spolupráce výboru pro záležitosti EU s věcně příslušnými výbory v procesu přijímání „vyjádření“
- Svěření pravomoci výboru pro záležitosti EU poskytovat „vyjádření“ přímo vládě
- Otázku závaznosti „vyjádření“ výboru pro záležitosti EU
- Problematiku neodkladných „vyjádření“
- Přenesení jednání o „vyjádření“ na plénium Poslanecké sněmovny

Výbor dále konstatuje, že je třeba posílit odborné zázemí výboru, tak aby byl schopen zajišťovat předpokládané svěřené úkoly.

2. Euronovela Ústavy ČR

Dnem 1. června roku 2002 nabyla účinnosti tzv. euronovela Ústavy ČR, ústavní zákon č. 395/2001 Sb.⁷. Tento ústavní zákon umožňuje z ústavně právního hlediska vstup České republiky do Evropské unie (jedná se především o čl. 10 a 10a). Kromě toho ovšem obsahuje i základní ustanovení zakotvující úlohu Parlamentu ČR po vstupu do Evropské unie a vztah mezi vládou a Parlamentem (čl. 10b)⁸. Co je v těchto ustanoveních obsaženo?

1. Povinnost vlády pravidelně a předem informovat Parlament o otázkách souvisejících se závazky vyplývajícími z členství ČR v EU (odst. 1)
2. (Obě) komory Parlamentu se vyjadřují k připravovaným rozhodnutím EU způsobem, které stanoví jejich jednací řády (odst. 2)
3. Možnost svěřit výkon působnosti komor popsané v bodě 2. společnému orgánu komor (stanoví příp. zákon o zásadách jednání a styku obou komor mezi sebou, jakož i navenek – odst. 3)

A. Informační povinnost vlády

Informační povinnost vlády obecně vzato vyplývá ze vztahu mezi výkonnou mocí a mocí zákonodárnou, která je v našem ústavním systému charakterizována především odpovědností vlády Poslanecké sněmovně (čl. 68 odst. 1 Ústavy). V čl. 10b odst. 1 Ústava nicméně hovoří o „Parlamentu“, nečiní tedy rozdíl mezi postavením Poslanecké sněmovny a Senátu.

Povinnost vlády informovat Parlament o evropských záležitostech je v souladu s **Protokolem o úloze národních parlamentů v Evropské unii**, připojeného k Amsterdamské smlouvě.

V tomto protokolu je vyjádřena snaha podnitit větší zapojení národních parlamentů do činnosti EU. Čl. I. je věnován problematice informování národních parlamentů členských států⁹. Informační povinnost vlády není novinkou. V současné době funguje zavedená praxe informování vlády o otázkách evropské integrace. Má podobu mj. souhrnných zpráv o postupu integrace České republiky do Evropské unie (sněmovní tisky 506 a 796/III. volební období). Tyto zprávy jsou však předkládány vládou Poslanecké sněmovně na základě usnesení Poslanecké sněmovny přijímaných *ad hoc* (Usnesení č. 336 ze dne 9. 6. 1999 a usnesení č. 853 ze dne 3. 3. 2000 nikoli na základě zákonem uložené povinnosti).

Informační povinnost vlády obecně je vyjádřena v jednacích řádech obou komor. Zde nalezáme téměř shodná ustanovení o oprávnění poslance (§ 11 jednacího řádu Poslanecké sněmovny)/senátora (§ 12 zákona č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, ve znění zákona č. 78/2002 Sb.) požadovat informace a vysvětlení. Kromě rozdílu v právní síle norem je rozdíl také v tom, že jednací řády stanoví primárně právo poslance/senátora informaci žádat (tj. poslanec/senátor se nejprve musí obrátit na člena vlády), zatímco čl. 10b odst. 1 Ústavy stanoví primárně povinnost vlády informovat (tj. vláda je povinna informovat bez ohledu na to, zda mají poslanci/senátoři o informace zájem). Rozdíl je také ve specifikaci druhu informací¹⁰. Je pozoruhodné, že v důvodové zprávě k návrhu euronovely Ústavy je uvedena varianta k odst. 1 čl. 10c¹¹, podle níž vláda neprodleně informuje Parlament o otázkách souvisejících s účastí České republiky v Evropské unii. Kdyby byla bývala schválena tato verze, informační povinnost vlády by byla širší (podle schválené varianty je omezena na otázky související se závazky vyplývajícími z členství ČR v EU).

B. Vyjádření komor Parlamentu ČR

Ústava stanoví jen obecně, že se obě komory Parlamentu budou vyjadřovat k připravovaným rozhodnutím EU, přičemž určení způsobu, jak se budou komory vyjadřovat, deleguje na jednací řády obou komor. Z Ústavy jsou přitom jasné dvě věci. Předně Ústava samotná nepreferuje ani jednu komoru (logické by příp. bylo preferovat Poslaneckou sněmovnu). Oprávnění vyjádřit se má proto podle díkce Ústavy rovněž Senát. Dále je zřejmé, že se komory mají vyjadřovat k *připravovaným* rozhodnutím EU (což je pochopitelné, má-li Parlament ovlivňovat rozhodování na úrovni EU). To ostatně navazuje na povinnost vlády *předem* informovat o záležitostech EU (jak je uvedeno v odstavci 1.). Nahlédneme-li do důvodové zprávy, zjistíme, že i k tomuto odstavci bylo navrhováno variantní řešení. Podle jeho znění by se Parlament podílel na přípravě rozhodnutí EU v *mezích přenesené moci zákonodárné*¹². Oproti verzi schválené by se takto Parlament mohl podílet jen na přípravě rozhodnutí EU legislativního charakteru. Mezi původním návrhem a schváleným zněním nalezneme jednu odchylku. Vládní předloha zmocňuje zákon o zásadách jednání a styku obou komor mezi sebou, jakož i navenek (dále jen „zákon o zásadách jednání a styku obou komor“). Naproti tomu schválená verze zmocňuje jednací řády komor. Domníváme se, že vzhledem k požadavku přehlednosti právního řádu, potřebě koordinovat vztahy mezi komorami a vhodnosti jejich spolupráce v oblasti evropských záležitostí by bylo účelnější upravit Ústavou stanovenou materii v zákoně o zásadách jednání a styku obou komor, tj. v jediném právním předpisu. Zákonodárce sám však nakonec zvolil řešení skrze jednací řády. Nejedná se ale jen o legislativně technickou záležitost, nýbrž i o otázky procedurální. Podle čl. 40 Ústavy je k přijetí zákona o zásadách jednání a styku obou komor zapotřebí,

aby byl schválen Poslaneckou sněmovnou i Senátem (rovné postavení obou komor v legislativním procesu). Totéž platí pro jednací řád Senátu. Pro jednací řád Poslanecké sněmovny je ale stanoven běžný schvalovací režim, ve kterém má Poslanecká sněmovna postavení silnější (Senát může být přehlasován – čl. 47 odst. 3 Ústavy). Přestože se Ústava v čl. 10b snaží nepreferovat ani jednu z komor, v případě zmocnění k právní úpravě v jednacích řádech v odst. 2 je tato snaha o rovný přístup narušena. I proto jsme toho názoru, že původní dikce uvedená ve vládní předloze byla vhodnější¹³.

C. Společný orgán komor

Zákon o zásadách jednání a styku obou komor může svěřit výkon působnosti obou komor popsané v druhém bodě jedinému orgánu – společnému orgánu komor. Oproti vládní předloze zde došlo k významnému posunu. Původní návrh umožňoval svěřit tento výkon působnosti komor *jejich orgánům nebo společnému orgánu*. Výbor pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny navrhoval toto ustanovení úplně zrušit (usnesení č. 159 z 46. schůze konané dne 7. června 2001), Výbor ústavně právní Poslanecké sněmovny navrhl znění (usnesení č. 190 z 83. schůze konané dne 14. června 2001), které bylo nakonec schváleno Parlamentem. Dikce Ústavy tedy jasně naznačuje možné budoucí modely výborů pro evropské záležitosti:

- Především je možná varianta *jediného společného orgánu*, jak to stanoví Ústava, který by vykonával působnost komor v oblasti záležitostí EU.
- *Každá komora může mít svůj vlastní výbor pro evropské záležitosti* (jak je tomu dnes v případě Výborů pro evropskou integraci). Tento přístup Ústava nezakazuje. Způsobuje to slůvko „může“ v čl. 10b odst. 3. V zákoně o zásadách jednání a styku obou komor žádný společný orgán komor zakotven být nemusí. Na základě výkladu Ústavy je však třeba říci, že takové výbory by nemohly vykonávat působnost komor (arg. a contrario) popsanou v čl. 10b odst. 2.
- Teoreticky možné je i třetí řešení, kdy by byly zřízeny *v každé komoře parlamentu výbory pro evropské záležitosti a vedle nich i společný výbor obou komor*, přičemž výbory pro evropské záležitosti by měly jinou funkci než společný výbor, který by naplňoval roli stanovenou mu Ústavou.

Až na výše popsanou výjimku (viz bod 2.) je patrné, že *se Ústava v oblasti evropských záležitostí snaží o rovný přístup k oběma komorám Parlamentu ČR*.

3. Obecná charakteristika výborů pro evropské záležitosti v členských zemích EU

Výbory pro evropské záležitosti vykazují, bez ohledu na konkrétní podobu parlamentu (především existence druhé komory), některé shodné znaky. V první řadě je to agenda, kterou se zabývají. Je třeba zdůraznit, že výbory pro evropské záležitosti se zabývají především činností Rady při vytváření sekundární legislativy v oblasti Prvního pilíře. Pokud jde o oblast Druhého a Třetího pilíře, kde převládají nástroje mezivládní formy spolupráce, podílejí se na kontrole vlády i specializované výbory – zahraniční výbor (společná zahraniční politika) a výbor pro obranu a bezpečnost (vnitřní a vnější bezpečnost), popřípadě ústavně právní výbor (spolupráce v justici). Pravidelnou agendu evropských výborů v oblasti Prvního pilíře můžeme rozdělit do dvou skupin:

První je v principu shodná s hlavní činností evropských výborů v kandidátských zemích, tedy kontrola kompatibility návrhů zákonů s platným právem ES/EU¹⁴. Ovšem na rozdíl od kandidátských zemí je tato činnost ve dvou směrech odlišná. Za prvé počet takto projednávaných zákonů je podstatně menší, kontrola kompatibility tak není dominantní činností evropských výborů. Druhým, a podstatnějším, rozdílem je způsob kontroly kompatibility. Evropský výbor vydává ve většině případů stanovisko obecné politické sloučitelnosti, konkrétní technická realizace je záležitostí odborných výborů.

Druhá oblast činnosti evropských výborů se vztahuje k činnosti vlády v rámci Rady, tedy na proces dojednávání a schvalování evropské legislativy¹⁵. Tato činnost v práci evropských výborů převažuje. Důvodem je především samotná struktura evropského práva, která je velmi rigidní a při implementaci umožňuje pouze minimální odchylky od schváleného textu¹⁶. Pokud tedy má být zohledněn názor parlamentu, musí k jeho zapojení do schvalovacího procesu dojít již ve fázi zaujímání národního postoje¹⁷. Právě kontrola vlády v procesu přijímání práva ES/EU na úrovni Rady dominuje agendě evropských výborů v členských zemích Evropské unie.

Druhým shodným znakem, který můžeme nalézt u evropských výborů, je periodicita jednání. Na rozdíl od jednání např. Výboru pro evropskou integraci v české Poslanecké sněmovně, není periodicita jednání vázána harmonogramem jednání sněmovny, ale je odvozena od harmonogramu jednání Rady, která se schází pravidelně v pondělí. Evropský výbor v členských zemích se proto ve většině případů schází v pátek.

Právě s ohledem na pravidelnost jednání Rady lze jen obtížně vytvořit mechanismus, který by umožnil vykonávat kontrolní pravomoc vůči vládě parlamentu nebo příslušné komoře jako celku. Jako funkční model se osvědčilo převedení působnosti parlamentu nebo příslušné komory na výbor pro evropské záležitosti.

Působnosti svěřené evropskému výboru se v jednotlivých zemích liší. Škálu můžeme stanovit od prostého projednání agendy Rady a následně informování parlamentu, přes možnosti navrhnout parlamentu nebo příslušné komoře usnesení omezující vládu v jejím počínání (Portugalsko), až po přijetí usnesení politicky závazného pro vládu a následné kontroly plnění tohoto usnesení (Finsko).

Výbor pro evropské záležitosti sehrává vůči parlamentu nebo příslušné komoře tyto obecné role¹⁸:

- Informační
- Iniciační
- Zastupující

Informační role výboru pro evropské záležitosti spočívá v přenosu informací od vlády do orgánů parlamentu nebo příslušné komory. Za nejdůležitější lze v tomto bodě považovat, v případě paralelního členství v dalším – odborném – výboru, přenos informací do těchto výborů.

Iniciační role se vztahuje především na činnost parlamentu nebo komory jako celku, a to formou návrhu na přijetí usnesení ve vztahu k činnosti vlády. Tato forma je využívána především tam, kde výbor nemá zmocnění takového usnesení přijmout sám. Například v Portugalsku pro tento případ platí zvláštní ustanovení jednacího řádu, podle kterého může předseda evropského výboru předložit návrh usnesení za procedurálně jednodušších podmínek.

Zastupující role je nejsilnější rolí, které může výbor pro evropské záležitosti dosáhnout, prakticky znamená, že má zmocnění přijímat usnesení *právně zavazující vládu* k určitému postupu ve vztahu k Evropské unii¹⁹. Takového zmocnění můžeme najít v případě výboru Dolní

sněmovny britského parlamentu a výboru dánského parlamentu, kde je míra zmocnění nejvyšší.

Dánská ústava sice neupravuje parlamentní kontrolu záležitostí Evropské unie, ale v zákoně o přistoupení Dánska k Evropským společenstvím (zákon č. 447 z 11. října 1972) je stanovena povinnost konzultovat s Výborem pro evropské záležitosti své postoje v zásadních otázkách týkajících se politiky Evropské unie, s ohledem na respektování autority Folketingu a na svobodu vyjednávání. Dříve než dojde k jednání v Radě ministrů ve věci rozhodnutí širšího dosahu, vláda požádá výbor o schválení mandátu k jednání. Jestliže většina členů výboru není proti tomuto mandátu, vláda na jeho základě jedná. Rozlišení pojmů zásadní otázka a rozhodnutí širšího dosahu přitom časem přestalo hrát roli a vláda žádá výbor o stanovisko před každým jednáním Rady. Existence menšinových vlád vedla dokonce k vytvoření formy telefonických konzultací, kdy vláda s výborem konzultuje během jednání Rady.

Přenesení působnosti parlamentu nebo příslušné komory na výbor pro evropské záležitosti s sebou přináší i výjimečné postavení tohoto výboru mezi ostatními výbory. Ve všech zemích odpovídá složení výboru proporcčně politickému složení parlamentu nebo příslušné komory. Složení výboru je reprezentativní nejenom ve vztahu k politickým stranám, ale také k ostatním výborům, členové evropského výboru jsou zároveň členy jiných odborných výborů nebo funkcionáři parlamentu nebo příslušné komory. Reprezentativnost výboru pro evropské záležitosti se projevuje také v zastoupení stranických špiček. Pokud jde o tuto formu reprezentativnosti, dá se vysledovat určitá závislost, podle které se zvyšuje s mírou působnosti výboru svěřených. Tato skutečnost jednoznačně zvyšuje prestiž výboru pro evropské záležitosti²⁰. Pokud jde o reprezentativnost politického složení výboru pro evropské záležitosti, je také třeba zmínit model, podle kterého je v některých zemích možné, aby se jednání výboru účastnili také poslanci Evropského parlamentu. Ve výboru pro evropské záležitosti belgické sněmovny mají poslanci Evropského parlamentu dokonce možnost hlasovat. Oproti tomu např. v Irsku má jejich hlas pouze poradní váhu. Tento model je podle našeho názoru zvolen především proto, aby se zvýšila legitimita rozhodnutí výboru jako sboru volených zástupců. Zvyšuje se tak politická závaznost jeho případného stanoviska ve vztahu k vládě. Druhým důvodem zapojení poslanců Evropského parlamentu je snaha po širším základu národního postoje k projednávané záležitosti. Tento model je tak vhodný především u záležitostí, kde má Evropský parlament spolurozhodovací pravomoc.

4. Modely výborů pro evropské záležitosti v dvoukomorových parlamentech²¹

Pro české prostředí má zvláštní význam zkoumat ty členské země Evropské unie, které mají dvoukomorový zákonodárný sbor. Konkrétně se jedná o tyto státy: Francie, Německo, Itálie, Belgie, Nizozemí, Spojené království, Irsko, Španělsko, Rakousko, tj. o většinu členů EU. Při úvahách o fungování výborů pro evropské záležitosti těchto států je třeba mít na zřeteli dva momenty: jednotlivé komory dvoukomorových parlamentů se od sebe liší (způsobem volby a tedy i složením²², kompetencemi, činnostmi atd.), přičemž vláda je odpovědná z výkonu své funkce pouze jedné komoře (horní komora parlamentu mívá menší význam a slabší pozici). Ve dvoukomorových parlamentech fungují dva modely výborů pro evropské záležitosti (dále „VEZ“):

- A. jediný společný výbor (Španělsko, Irsko)
 - B. každá komora má vlastní VEZ, příp. jiný orgán obdobného charakteru²³ (ostatní státy).
- Je proto evidentní, že dominantní je přístup, kdy každá komora má vlastní VEZ.

A. Společný výbor

Španělsko

Španělský parlament sestává z Kongresu poslanců a Senátu, přičemž v Senátu jsou zastoupeny jednotlivé provincie. Vláda je odpovědná z výkonu své funkce pouze dolní komoře, Kongresu poslanců (čl. 108 španělské ústavy).

Smišený výbor pro Evropskou unii je ustanovován na začátku každého funkčního období parlamentu²⁴ na společném zasedání Předsednictva Kongresu poslanců a Předsednictva Senátu a je v současné době tvořen 27 poslanci a 20 senátory. Funkci předsedy výboru vykonává předseda Kongresu poslanců, příp. jím jmenovaný poslanec či senátor (provázanost funkcí). Smišený výbor pro Evropskou unii byl transformován z původního Smišeného výboru pro Evropská společenství zákonem č. 8/1994. Výbor byl zřízen, aby se parlament odpovídajícím způsobem podílel na legislativních návrzích vypracovaných Evropskou komisí a měl k dispozici co nejvíce informací o veškerých činnostech EU (čl. 1 cit. z.). Tento zákon ruší zákon č. 47/1985, jenž svěřoval vládě výlučnou legislativní pravomoc k implementaci evropského práva. Zákon č. 8/1994 tedy odstraňuje nerovnováhu mezi vládou a parlamentem v evropských záležitostech. Činnost Smišeného výboru pro Evropskou unii je orientována především na kontrolu činnosti vlády s ohledem na její účast v Radě EU. Usnesení výboru jsou přijata, pokud je schválí prostá většina přítomných členů výboru. Pro vládu však nejsou závazná.

Irsko

Irský parlament Oireachtas tvoří dolní komora (Dáil Éireann), volená systémem poměrného zastoupení, a horní komora (Seanad Éireann), která má specifické složení (část je volena nepřímo panely, část jmenována předsedou vlády). Vláda je z výkonu své funkce odpovědná pouze dolní komoře (čl. 28 odst. 5 bod 1. irské ústavy).

Společný výbor pro evropské záležitosti funguje od roku 1995. Je složen ze 14 členů dolní komory a 5 členů horní komory. Členem *ex officio* je ministr zahraničních věcí. Výbor se zabývá záležitostmi legislativní a politické povahy vyplývajících z členství Irsku v EU. Společný výbor pro evropské záležitosti může přijmout stanovisko týkající se postupu vlády v evropských záležitostech, příp. hlasování ministra v Radě EU. Tato stanoviska však nejsou pro vládu závazná.

V případě španělského i irského společného výboru platí, že stanoviska výborů vládu nezavazují. Vzhledem k odpovědnosti vlády výlučně Kongresu poslanců (Španělsko) a Dáil Éireann (Irsko), tj. pouze dolní komoře parlamentu, si lze jen těžko představit závaznost stanoviska tohoto výboru pro vládu. Takovým stanoviskem by totiž zavazovali vládu i členové horní komory, ačkoli té ústava kontrolu vlády nesvěřuje. S ohledem na úvahy o budoucí podobě VEZ – společného výboru Poslanecké sněmovny a Senátu – v České republice se jedná o důležitou skutečnost, kterou je třeba brát v potaz. Limity povahy a činnosti výboru jsou dány nejen konkrétními ustanoveními právního řádu, ale implicitně též ústavním systémem země.

B. Model VEZ v každé komoře parlamentu

Francie

Francie je příkladem země, kde neexistuje zásadní rozdíl mezi VEZ v jednotlivých komorách. Na základě zákona přijatého v roce 1979 byly v obou komorách zřízeny dnešní *Delegace pro Evropskou unii*. Nejsou sice stálým výborem *de iure*, avšak *de facto* tuto funkci plní. Obě delegace mají 36 členů²⁵, jejich základním úkolem je informovat obě komory a jejich stálé výbory o připravovaných právních aktech na úrovni Evropské unie a vytvořit tak předpoklady pro to, aby plénum či stálé výbory mohly případně přijmout k těmto otázkám usnesení. Na základě novely ústavy z roku 1992 je vláda povinna předkládat oběma komorám (Národnímu shromáždění a Senátu) návrhy právních aktů ES/EU. Obě komory mohou v souladu se svými jednacími řády hlasovat o usneseních k návrhům aktů, *tato usnesení ale nejsou pro vládu právně závazná*. V této souvislosti je zajímavé rozhodnutí Ústavní rady ze 17. prosince 1992. Podle něj přijetí usnesení komorami o návrhu aktu ES nesmí podrýt ani ústavní prerogativa vlády, ani její odpovědnost vůči parlamentu. Ta se bude nadále řídit výlučně pravidly uvedenými v čl. 49 a 50 ústavy (pravidla odpovědnosti vlády Národnímu shromáždění, vyslovení nedůvěry vládě).

Itálie

Italský systém je příkladem státu s dvoukomorovým parlamentem, kde se VEZ jednotlivých komor zabývají do jisté míry odlišnými otázkami. *Výbor pro politiku Evropské unie* Poslanecké sněmovny nese odpovědnost za obecné právní aspekty činnosti a opatření Evropských společenství a za implementaci komunitárních dohod (čl. 126 jednacího řádu Poslanecké sněmovny). Výbor je dále pověřen každoročním zásadním rozбором návrhu *italského zákona o Společenství* a každoroční zprávou o účasti Itálie v legislativním procesu Společenství (čl. 126 ter). Oba zmíněné dokumenty jsou důležitými nástroji ve vztahu vlády a parlamentu. Italský zákon o Společenství zahrnuje všechny směrnice, které musí být v daném roce implementovány. Společně s návrhem tohoto zákona předkládá vláda i seznam směrnic, které byly či budou provedeny ministerským dekretem. Zpráva zákona o Společenství musí navíc obsahovat rozhodnutí Evropského soudního dvora, která mohou mít právní či institucionální dopad na národní systém. Vládou předkládaná zpráva o účasti Itálie v legislativním procesu Společenství informuje o postoji Itálie v procesu přípravy nové komunitární legislativy. Úloha *Výboru pro záležitosti Evropského společenství* Senátu je upravena v čl. 143 jednacího řádu Senátu. Uvádí se zde, že výbor je zodpovědný za přípravu usnesení parlamentu v případě, že se týkají institucí Společenství nebo celkové politiky Společenství. Výbory obou komor hrají dále roli při sledování kompatibility právních předpisů s právem ES/EU a přijímání stanovisek k postupu členů vlády při jednání v Radě.

Spojené království

Zajímavý systém funguje ve Spojeném království. V Dolní sněmovně se evropské agendě věnují dva výbory. Každý dokument Evropské unie je projednáván nejprve ve *Výboru pro evropskou kontrolu*. Výbor rozhoduje, zda má dostatek informací, aby mohl přijmout rozhodnutí k dané věci (není-li tomu tak, požádá o další informace vládu), zda je dokument politicky nebo právně významný, zda má k němu být vedena rozprava (ve Výboru pro evropské záleži-

tosti – viz níže – nebo na plenárním zasedání Dolní sněmovny), příp. zda bude věc projednána bez rozpravy ve Výboru pro evropské záležitosti/na plenárním zasedání Dolní sněmovny. Tento výbor funguje jako filtr. Projedná průměrně za rok přibližně 1500 dokumentů, z toho asi 500 dokumentů označí za politicky nebo právně důležité. Kolem 60 dokumentů je předloženo k projednání Výboru pro evropské záležitosti, 12 dokumentů je předloženo k rozpravě na plenárním zasedání Dolní sněmovny. *Výbor pro evropské záležitosti* zahrnuje ve skutečnosti tři výbory (A, B, C – každý výbor má na starosti určité oblasti²⁶). Usnesení přijaté tímto výborem (nebo na plénu Dolní sněmovny) je *závazné pro příslušného ministra při projednávání příslušného dokumentu v Radě EU*.

Ve Sněmovně lordů je procedura odlišná. Projednávání dokumentů EU je zde plně v kompetenci *Výboru pro evropské záležitosti* (plénum Sněmovny lordů se dokumenty EU nezabývá). Selekcí dokumentů provádí v první řadě předseda výboru, další filtrace nastává v podvýborech. Výbor pro evropské záležitosti projedná ročně asi 20 dokumentů, tedy zdaleka ne tolik jako je tomu v Dolní sněmovně, zato však ve větších detailech.

Rakousko

Rakouský model zaujme hned ze dvou důvodů. Především členové vlády jsou právně vázáni stanoviskem nejen Národní rady, ale i Spolkové vlády, *ačkoli vláda a její členové jsou odpovědní ze své činnosti pouze Národní radě* (čl. 74 odst. 1 rakouské ústavy). Další zajímavostí je, že působnost Národní rady v otázkách týkajících se Evropské unie je *ex constitutione* svěřena Hlavnímu výboru Národní rady (čl. 23e odst. 5).

Podle čl. 23 odst. 1 ústavy příslušný člen Spolkové vlády informuje neprodleně Národní radu i Spolkovou radu o všech dokumentech EU a umožní jim vyjádřit se k dané otázce. Pokud Národní rada předloží členu Spolkové vlády stanovisko k dokumentu EU, který je třeba provést spolkovým zákonem či který vyžaduje vydání bezprostředně aplikovatelného právního aktu, týkajícího se věci, jež by musely být upraveny spolkovým zákonem, je *takový člen při jednání a hlasování v Evropské unii tímto stanoviskem vázán* (čl. 23e odst. 2). Dále rakouská ústava stanoví podmínky možnosti odchýlit se od stanoviska Národní rady. Po hlasování v Radě je příslušný člen vlády povinen podat Národní radě zprávu, kde především informuje o důvodech odchýlení se od stanoviska Národní rady (čl. 23e odst. 3 a 4). Působnost Národní rady je v zásadě svěřena *Hlavnímu výboru*. V samotné ústavě je však řečeno, že jednací řád může stanovit, kdy se k dokumentu EU bude vyjadřovat přímo komora (čl. 23e odst. 5). Z výsledné právní úpravy v jednacím řádu vyplývá (především z § 31d odst. 1 jednacího řádu Národní rady), že *stanovisko zavazující člena vlády předkládá Národní rada, nikoli Hlavní výbor* (ten může ovšem přijímat stanoviska právně nezávazná – § 31d odst. 1 bod 1). Z popsání modelu vyplývá, že jakkoli může ustanovení rakouské ústavy týkající se svěřené působnosti Národní rady Hlavnímu výboru vypadat jasně až kategoricky, v konečném důsledku spočívá těžiště právní úpravy v jednacím řádu.

Obdobnou, ale omezenější působnost má i Spolková rada. *Příslušný člen Spolkové vlády je vázán stanoviskem Spolkové rady* k dokumentu EU, který je třeba naléhavě provést spolkovým ústavním zákonem vyžadujícím souhlas Spolkové rady (čl. 23e odst. 6 ústavy). Člen Spolkové vlády však není povinen předložit zprávu po hlasování v Radě. Podle ústavou zvolené konstrukce záleží na právní úpravě v jednacím řádu Spolkové rady, zda bude působnost Spolkové rady vykonávat speciální výbor. Podle platné právní úpravy je takovým speciálním výborem

Výbor pro záležitosti Evropské unie (§ 13a a § 13b jednacího řádu Spolkové rady). Tento výbor může přijímat stanoviska k dokumentu EU, příp. doporučit Spolkové radě přijetí stanoviska. *Stanoviska zavazující člena vlády tak schvaluje výhradně Spolková rada.* Je však otázkou, jak aplikace těchto pravidel může vypadat v praxi, tj. zejm. jakým způsobem může Spolková rada postupovat vůči členovi Spolkové vlády, který se jejím stanoviskem neřídil.

5. Závěr

Česká republika má tři základní možnosti, jakou strukturu evropských výborů po přistoupení k EU vytvoří. Jak již bylo uvedeno v předchozí části, může být vytvořen:

- společný výbor obou komor
- samostatný výbor každé z komor a paralelně vedle toho jejich společný výbor
- samostatný výbor každé z komor

Vzhledem k dikci Ústavy jsou všechny tyto varianty možné, ale pouze společný výbor může vykonávat působnosti komor Parlamentu (čl. 10b odst. 3 Ústavy) v oblasti vyjadřování se k připravovaným rozhodnutím EU. Jestliže nebude přijata příslušná Ústavou anticipovaná úprava v zákoně o zásadách jednání a styku obou komor, bude pokračovat současná praxe, tj. každá z komor bude mít svůj samostatný výbor pro evropské záležitosti. A bude záležet pouze na vůli těchto výborů, zda, příp. jakým způsobem budou svoji činnost koordinovat. Ústava stanoví pouze základní rámec pro budoucí projednávání evropských záležitostí v Parlamentu, přičemž konkrétní institucionální rámec ponechává na politické vůli obou komor Parlamentu tím, že právní úpravu deleguje na zákon. Bude tedy záležet na politickém složení komor, zda dojde k vytvoření společného výboru pro evropské záležitosti. V současné době je míra konkurence obou parlamentních komor tak silná, že podle názoru autorů politicky nepřipadá existence jednoho společného výboru pro evropské záležitosti v úvahu.

Jednoznačnou výhodou společného VEZ obou komor je vytváření jednotného postoje Parlamentu k evropským záležitostem, a to ve vztahu k vládě, k Evropské unii, ale i k občanům ČR. S ohledem na probíhající diskusi o úloze národních parlamentů v EU a na vnitropolitickou diskusi o suverenitě České republiky je prezentace jednotného postoje Parlamentu nejvhodnějším řešením²⁷. Tento model je efektivnější rovněž z pohledu budoucích českých poslanců v Evropském parlamentu, kteří by se mohli účastnit jednání jediného VEZ. To platí analogicky i pro vládu, která by získala jednotné vyjádření volených zástupců zákonodárných sborů²⁸. Model je výhodný i z hlediska organizačních záležitostí (doručování dokumentů, účast členů vlády na jednání výboru, odborné zázemí atd.). Naopak problematickým aspektem je skutečnost, že v případě závaznosti vyjádření společného výboru by vláda byla zavazována také členy Senátu a nikoli pouze členy Poslanecké sněmovny, které kontrola vlády podle Ústavy přísluší.

V případě, že by nedošlo k vytvoření společného VEZ a každá komora by měla svůj výbor, zůstal by vztah parlamentu a vlády dvoustupňový, jak je tomu v současnosti. V takovém případě bylo by vhodné, kdyby si Senát podržel stávající úlohu „revizní“ komory. Naopak nevýhodou by byla komplikovanost celého systému, především s ohledem na koordinaci a omezené časové možnosti. Zásadní nevýhodou by však byla možnost vytváření až protichůdných stanovisek obou komor, což je nevhodné v okamžiku, mají-li členové vlády v Radě prosazovat národní postoj.

Jako nejméně efektivní a politicky přijatelná se zdá třetí varianta, kdy by existovaly samostatné VEZ komor a společný VEZ. I v tomto případě by muselo dojít k přijetí příslušné úpravy v zákoně o zásadách jednání a styku obou komor (v souladu s Ústavou). Myslitelná je tato varianta v případě dělení kompetencí mezi jednotlivé VEZ. Společný výbor by v tomto případě přijímal stanovisko vůči vládě před jednáním v Radě. Další agenda by byla rozdělena mezi výbory komor a nedocházelo by tak ke kumulaci činností, což je výhodné. Je třeba poznamenat, že tento model nikde v členských zemích EU není využíván, zřejmě i s ohledem na ekonomické náklady.

Samostatnou kapitolou je problematika závaznosti vyjádření výboru (výborů) či komor ve vztahu k vládě. Na základě euronovely Ústavy (čl. 10b odst. 2) by měly být novelizovány jednací řady komor, mj. pokud jde o určení závaznosti stanoviska komory (výborů) vůči vládě. Stanoviska mohou být v zásadě:

- doporučující
- zavazující.

Zavazující charakter stanoviska znamená, že vláda je povinna postupovat v souladu s názorem Parlamentu (jeho komory, výboru). V případě dostatečně nezdůvodněného odlišného postupu by měla být vláda sankcionována s tím, že jako sankci si lze představit vyslovení nedůvěry vládě Poslaneckou sněmovnou. Tato *právní závaznost* by měla být stanovena v jednacích řádech komor. Vzhledem k charakteru ústavní odpovědnosti (viz pozn. č. 27) však není nezbytné, aby byl zvolen tento postup. Pokud by stanoviska byla závazná „pouze“ politicky, v případě odchýlení se by mohla následovat opět sankce vyslovení nedůvěry vládě. Je tedy zřejmé, že v obou případech nastává stejná sankce. Ve skutečnosti bude záležet na reálné síle Poslanecké sněmovny vůči vládě. Je třeba poznamenat, že realizace právní či politické odpovědnosti je v českém ústavním systému komplikovaná proto, že zde není zakotvena individuální odpovědnost členů vlády (vláda je odpovědná vždy jako celek).

Konkrétní sladování názorů vlády a Parlamentu na evropské záležitosti bude vždy závislé na konkrétním politickém složení vlády a Parlamentu. Z tohoto pohledu je potřeba stabilizovat politický systém, a to především v tom smyslu, aby vláda disponovala dostatečnou většinou v Poslanecké sněmovně.

Možnost přijímat usnesení zavazující vládu k postupu v Radě²⁹ je z pohledu klasického ústavního systému konstruovaného na základě dělby moci projevem snahy parlamentu po přejímání výkonné moci. V systému parlamentní demokracie sehrává parlament kromě zákonodárné činnosti ještě roli kontrolní, vláda je fakticky vládou parlamentu. Ovšem kontrola vlády probíhá *ex post*, nikoliv *ex ante*. Vláda je zodpovědná z výkonu svých pravomocí, nikoliv ze zamýšlených kroků. Takto konstruovaná dělba moci je funkční v rámci státu, kde má parlament možnost rozhodnutí vlády zvrátit nebo vládu za její rozhodnutí sankcionovat hlasováním o nedůvěře.

V případě usnesení zavazujícího vládu k postupu v Radě je situace poněkud odlišná. V první řadě je třeba si uvědomit, že přijímání sekundární legislativy v EU je v rukou Rady, tedy zástupců národních exekutiv a Evropský parlament má pouze omezenou možnost vlivu, může maximálně spolurozhodovat. Parlament členského státu především nemá možnost rozhodnutí ministra v Radě *ex post* zvrátit. Na úrovni EU přitom jsou regulační nástroje přijímány především členy exekutivy. Z tohoto pohledu se proto jeví možnost vyjádření stanoviska, které by člena vlády přímo zavazovalo k postupu v Radě, jako vhodná a legitimní. Zájem exekutivy totiž

může být odlišný, než širší zájem, často označovaný jako národní zájem nebo národní postoj, neboť síla exekutivy vychází z regulačních nástrojů. Ministr v Radě by tak měl reprezentovat širší zájem, než je zájem vlády.

Poznámky:

1. Ve Sbírce zákonů byla publikována pod číslem 7/1995 Sb.
2. Oproti ostatním kandidátským zemím došlo k tomuto kroku později. Například Slovenská republika, resp. její Národní rada, která byla ve vztahu k EU v porovnatelné situaci, rozhodla o vzniku evropského výboru již v roce 1996. Ke vzniku evropského výboru v Poslanecké sněmovně navíc přispěly mimořádné volby v roce 1998. Do roku 1998 byl na půdě Parlamentu jediným orgánem specializujícím se na projednávání evropských záležitostí Podvýbor pro evropské záležitosti senátního Výboru pro zahraniční záležitosti, obranu a bezpečnost.
3. Předběžné konzultace probíhají na základě usnesení Vlády České republiky č. 257 z 15. března 2000 – Způsob prokazování slučitelnosti navrhovaných zákonů s právem ES a postup při předběžných konzultacích s Výborem pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.
4. Návrhy na projednání návrhu zákona Poslaneckou sněmovnou v tomto zkráceném jednání jsou nicméně předkládány ve větší míře v případě návrhů zákonů, které se práva ES/EU netýkají.
5. Veřejné slyšení se konalo dne 1. listopadu 2001 v Senátu.
6. Euronovela bude rozebrána v další části.
7. Návrh euronovely Ústavy ČR byl předložen vládou a projednáván v Parlamentu jako sněmovní tisk 884 a senátní tisk 88.
8. Tato ustanovení lze označit svým způsobem za nadstandardní. Např. platná polská ústava z roku 1997, při jejímž přijímání již bylo myšleno na budoucí vstup Polska do EU, žádá zvláštní ustanovení týkající se úlohy parlamentu po vstupu neobsahuje stejně jako ústava slovenská, jejíž euronovela byla přijata v podobě ústavního zákona č. 90/2001 Z. z.
9. Už k Maastrichtské smlouvě byla připojena Deklarace č. 13 o úloze národních parlamentů v Evropské unii. Tento stručný dokument je jakýmsi předchůdcem výše citovaného protokolu, obsahuje rovněž ustanovení o součinnosti vlád a parlamentů v případě předávání legislativních návrhů Komise.
10. Podle jednacích řádů jsou poslanci/senátoři oprávněni požadovat informace a vysvětlení potřebná pro výkon jejich funkce (široké vymezení). V Ústavě je informační povinnost více konkretizována, je omezena na záležitosti týkající se Evropské unie.
11. V původním návrhu se jednalo o čl. 10c. Ve výsledné verzi schválené Parlamentem jde o čl. 10b.
12. Což koresponduje s čl. 10a Ústavy, podle nějž mohou být mezinárodní smlouvou některé pravomoci orgánů ČR přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci.
13. Bylo by to účelnější i s ohledem na to, co je uvedeno dále pod písmenem C.
14. V literatuře se můžeme setkat s označením *po směrnici*. Např. in: National Administrative Procedures for the Preparation and implementation of Community Decesion. Editor, Spyros A. Pappas, European Institute for Public Administration, 1995. Str. 306, 308.
15. Analogicky se používá označení *před směrnicí*.
16. To platí v případě směrnic, v případě nařízení dochází k jejich přímé aplikaci subjekty, pro které jsou vydané, v tomto případě tak není možná žádná odchylka a parlament ztrácí jakoukoli možnost ex post zasahovat do obsahu normy.
17. Podrobněji se tomuto problému věnujeme na jiném místě.
18. Intenzita nebo kombinace se přitom případ od případu liší.
19. Právní závaznost zde však nemá takovou sílu, resp. klasickou podobu, jako v jiných právních odvětvích. Ústavní odpovědnost, která je důsledkem porušení právní povinnosti, má totiž svou podstatou blíž k odpovědnosti politické (srov. např. Knapp, V., Teorie práva, C. H. Beck, Praha 1995, str. 200). Vzhledem k politickému charakteru sankcí, které s sebou ústavní odpovědnost nese (vyslovení nedůvěry vládě či jejímu členu), se smazává rozdíl mezi závazností *de iure* a *de facto* (právní a politickou).

20. To ostře kontrastuje se současnou situací v České republice. V hodnocení prestiže jednotlivých výborů poslanci v Poslanecké sněmovně skončil Výbor pro evropskou integraci na předposledním místě. Poslanci, senátoři a vstup ČR do EU; viz Lubomír Brokl (ed.), Sborník referátů ze semináře konaného v PS PČR dne 2. 5. 2000, Praha 2001
21. Situace v jednotlivých zemích je popisována na základě materiálu Úloha národních parlamentů v legislativním procesu EU, který byl publikován Parlamentním institutem 1. listopadu 2001 při příležitosti 1. Veřejného slyšení Výboru pro evropskou integraci Senátu na téma „Český pohled na budoucí podobu EU“.
22. Do druhých komor parlamentu se často promítá federativní uspořádání, příp. autonomní územní členění dané země.
23. Ve Francii má každá komora svou Delegaci pro Evropskou unii, která není stálým výborem v právním slova smyslu, ale v podstatě tuto funkci plní.
24. Obě komory jsou voleny na 4 roky (čl. 68 odst. 4 a čl. 69 odst. 6 ústavy).
25. Stejný počet členů obou delegací je pozoruhodný z toho důvodu, že komory mají odlišný počet poslanců a senátorů (Národní shromáždění tvoří 577 poslanců, Senát 321 senátorů).
26. A – zemědělství, rybářství, potravinářský průmysl, životní prostředí, doprava a regiony, lesnictví; B – finance, cla, spotřební daně, sociální zabezpečení, zahraniční záležitosti, soudnictví a další oblasti, kterými se nezabývají výbory A a C; C – obchod a průmysl, vzdělávání, zaměstnanost, kultura, média, sport a zdravotnictví.
27. Již v současné době nepůsobí „dobrým dojmem“, když např. na půdě Evropského parlamentu jsou prezentována různá stanoviska Poslanecké sněmovny a Senátu, někdy značně odlišná.
28. Považujeme-li Evropský parlament také za zákonodárný sbor.
29. Pro tuto teoretickou úvahu není relevantní, zda by závazné usnesení přijímala parlamentní komora jako celek nebo zda by tuto působnost delegovala na specializovaný výbor.

Seznam použité literatury a pramenů:

- Klokočka, V., Wagnerová, E.: Ústavy států Evropské unie, Linde, Praha 1997
- Knapp, V., Teorie práva, C. H. Beck, Praha 1995
- National Administrative Procedures for the Preparation and implementation of Community Decesion, Editor: Spyros A. Pappas, European Institute for Public Administration, 1995
- Parlamentní institut: Úloha národních parlamentů v legislativním procesu EU, 1. veřejné slyšení Výboru pro evropskou integraci Senátu na téma: „Český pohled na budoucí podobu EU“, listopad 2001
- Sborník referátů ze semináře konaného v PS PČR dne 2. 5. 2000, editor: Lubomír Brokl, Praha 2001
- Usnesení Poslanecké sněmovny č. 16 ze 2. schůze 22. července 1998
- Usnesení Senátu z 1. schůze dne 16. prosince 1998
- Usnesení Výboru pro evropskou integraci PS č. 218 ze dne 11. dubna 2002 „K roli výboru pro evropskou integraci v souvislosti se vstupem ČR do EU“
- Usnesení Poslanecké sněmovny č. 336 ze dne 9. 6. 1999
- Usnesení Poslanecké sněmovny č. 853 ze dne 3. 3. 2000
- Usnesení Poslanecké sněmovny č. 159 z 46. schůze konané dne 7. června 2001
- Usnesení Ústavního právního výboru PS č. 190 z 83. schůze konané dne 14. června 2001
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších právních předpisů
- Zákon č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, ve znění pozdějších právních předpisů